అందమయిన జీవితం

గొల్లపూడి మారుతీరావు

"నీ ముక్కు అంత పొడుగ్గా లేకపోతే తప్పకుండా నిన్ను పెళ్ళి చేసుకొనేదాన్ని" అంది కమల ఇరవై యేళ్ళ క్రితం.

ఆ మాటకి కమలమీద కోపంరాలేదు నాకు. నా ముక్కుమీద వచ్చింది. తరువాత చాలా సంవత్సరాలపాటు నా ముక్కు మీద ద్వేషం పెరుగుతూనే వుంది. జీవితంలో చాలా వాటితో రాజీ పడ్డానుకానీ, కమల తిరస్కారానికి కారణమయిన ఈ ముక్కునిమాత్రం క్షమించలేదు.

నిజానికి కమలవంటి అందకత్తెకి ఎవరినయినా తిరస్కరించే అధికారం వుంది. మత్తుగా నిద్రపోతున్న ప్రపంచం మీద వుదయించిన సూర్యోదయం లాంటి ముఖం, కొండ లోయల్లో మంచు తెరల్ని తట్టి లేపే వెలుగుతెరల్లాగ, గుండె లోతుల్లో కోరికల్ని తట్టి పలకరించే చిరునవ్వు - ప్రపంచాన్ని జయించిన సామ్రాజ్ఞి చివరి తిరస్కారం లాగ తీవిగా కదలాడే కళ్ళు - యివే కమలకి ఆ అధికారాన్ని యిచ్చాయనుకుంటాను.

నేనే కాదు - తనను చూడవచ్చిన పెళ్ళికొడుకు ముఖంమీదే "ఆ జుత్తేమిటి పొట్టేలులాగ!" అంతే-అందరూ ఏడుపు ముఖం పెట్టినా అతను చిరునవ్వు నవ్వుతూనే వున్నాడు. "దానికేం? అవసరమయితే మార్చుకోవచ్చు" అని ఆమెకి వినబడేలాగు అన్నాడేకాని ఆ అవసరాన్ని అతనికి కల్పించలేదు కమల.

ఇంటర్మీడియట్ రోజుల్లో కాలేజీ కుర్రాళ్ళకి ఆమె కొంటెతనం ఆటవస్తువయింది. వాళ్ళ అల్లరి పనులన్నింటినీ హర్షిస్తూ, వీలయితే ప్రోత్సహించేది. ఐతే చివరికి వాళ్ళఅల్లరికి తన ఆరంగుళాల జడే బలి అయిపోయిందనీ, ఓ చీకటి సాయంకాలం ఎవరో అబ్బాయిలు ఆమె చెయ్యి పట్టుకు లాగి, ఒక గజం మేర కొంగును కత్తిరించారనీ, మర్నాడు చాలామంది కుర్రాళ్ళ జేబుల్లో ఆ పాకెట్ రుమాళ్ళే కనిపిం చాయనీ వాళ్ళ నాన్నగారు తెలుసుకున్నాక చదువు మానిపించేశారు. అందుకు విచారించలేదు కమల. విచారిస్తే కమల ఎందుకవుతుంది?

ఇంటిదగ్గర తీరిగ్గా గడపవలసిన రోజుల్లోనే మా యిద్దరి బాంధవ్యం పెరిగింది. అంత అందమైన అమ్మాయి కోరే ఏ సహాయమయినా చిటికెలో చేసేసేవాడిని. మధ్యాహ్నం అందరి భోజనాలూ అయ్యాక యిద్దరం ఎప్పుడేనా బజారుకి వెళ్ళేవాళ్ళం. సాయంకాలం తరుచు బీచ్‌కి వెళ్ళేవాళ్ళం. విసురుగా ముఖానికి కొట్టుకొనే గాలిని ఎదిరిస్తూ చికిలించే

కమలకళ్ళు చిలిపిగా ఏవో రహస్యాలి చెప్తున్నట్టుండేవి. మసకచీకటి పడేవే నా చెయ్యి పుచ్చుకుని ముందుకు వచ్చి పోయే కెరటాలతో ఆటలాడడం యిప టికీ అందమైన కలలాగ గుర్తుకొస్తుంది ఆమె అందాన్ని చూసి చుట్టూ ముసు కొనే కుర్రాళ్ళని చూసి భయంగా పా పోయేది కాదు. చిరునవ్వులో తిరస్కా రాన్నో, కంటి ఎరుపులో నిర్లక్ష్యాన్నో ప్రదర్శించి నాచెయ్యి పుచ్చుకొని వా మధ్యనుంచే - పరివారం ఎదుట నడి వెళ్ళిన సామ్రాజ్ఞిలాగ నడిచిపోయేది అప్పట్లో ఆ ఠీవీ, దర్పంచూసి ముగ్ధు నయి ఆమెతో నడిచేవాడిని.

తన అందంలో గొప్పతనం తెలుస అది వాళ్ళని ఎట్లా కట్టిపడేస్తోంది తెలుసు. మల్లెపువ్వుల్లో కనిపించే అవ యకమయిన అందం కాదది. త్రా పాములో ద్యోతకమయే ఠీవయి అందం. కమల అందంలో గడుసుతన వుంది, గర్వంవుంది, ఠీవివుంది, తిరు భాటువుంది.

ఒకేసారి - ఒకేఒక్కసారి-బీచ్‌నుం వచ్చేటప్పుడు సంధ్యవెలుగులో ఒకమా అన్న జ్ఞాపకం.

"నువ్వు చాలా అందంగా వుంటా కమలా ?"

అలా ఎప్పుడూ పిలవలేదు ఆమె అలాంటి మాట ఆమెముందు ఎప్పుడ అనలేదు. నా గొంతులో వొణుకు క పెట్టిందిగావును. దిమ్మెరపోయి ఒక క్షణం ఆగిపోయింది.

అలాంటి విషయం ఇంతవరక ఎవరూ చెప్పలేదేమో! అది చెప్ప ఆమెకిష్టమేమో!

ఒక్కసారి వంగి రెండు చేతుల్లో ముఖాన్ని తీసుకుని ముద్దుపెట్టుకుం ఆ తియ్యటి ఊపిరి నాకెంతో యిష్ట కితకితలు పెట్టే ఆ నల్లటి జుట్టు నాకిష్ట నవ్వినప్పుడు కుడిచివర బయ్యటికి తొ చూసే చిన్నటి పంటి నొక్కు చా యిష్టం.

ఆ క్షణంలో కమల నాపట్ల కళ్ళ ప్రదర్శించిన దయా, సానుభూతీ యివా ళ్టికీ గుర్తున్నాయి.

సానుభూతి ఎందుకని-?

చెప్పడం మరిచాను - అప్పుడు నా వయస్సు పదేళ్ళు. కమల నాకంటే మరో పదేళ్ళు పెద్ద!

★ ★ ★

పెళ్ళంటే సరిగ్గా అర్థం తెలీని ఆ వయస్సులో ఓ సాయంకాలం తెల్లటి పొడవాటి మనిషి కమలని చూడ్డానికి రావడం, ఆమె వేపు చూసి చిరునవ్వు నవ్వడం, మొదటిసారిగా కమల కళ్లలో తృప్తి ప్రశంసా కనిపించడం, నేను కష్ట పడి కోసితెచ్చిన పువ్వులూ, పళ్ళూ అతనితో వచ్చిన వాళ్ళందరికీ కమల పంచడం - ఆ తరువాత రెండురోజుల పాటు ఆ పొడవాటి మనిషి గురించే కమల మాట్లాడుతూండడం - యివన్నీ నాకు నచ్చలేదు. ఇన్నాళ్ళకి నేనేదో వస్తువు పోగొట్టుకున్నట్టూ, ఆటలో ఓడి పోయినట్టూ నిరుత్సాహంగా తిరిగాను.

ఆ రోజుల్లో రాఘవేంద్రరావుని గుర్తు తెచ్చుకొంటే నామట్టుకు నాకే ఆశ్చ ర్యం వేస్తుంది. పాలరాయిలాగ తెల్లటి నునుపయిన శరీరం, విశాలమైన నుదురూ, నవ్వితే పెదాల్లో అందమైన వంపూ, మాట్లాడితే ఆడవాళ్ళగొంతులో కనిపించే లాలిత్యం, నెమ్మదీ - చాలా అందమైన వాడనిపిస్తుంది. డార్జిలింగ్ ప్రాంతాల్లో జియాలజిస్టుగా పనిచేస్తు న్నాడు. సెలవుల్లో వచ్చినప్పుడు ఎవరో అమ్మాయి వుందంటే చూడడానికి వచ్చాడు.

మరి నెలరోజులకి తెలిసింది - వాళ్ళి ద్దరికీ పెళ్లవుతుందని.

"పెళ్లంటే ?" అమ్మని అడిగాను.

అమ్మ నవ్వి "మరి నాలుగైదు నెలల్లో కమల ఆ అబ్బాయితో వాళ్ల ఊరికి వెళ్ళిపోతుంది" అంది

గుండె గొంతులో కదిలింది నాకు. అన్నం సహించలేదు. కళ్లవెంట నీళ్ళు వచ్చాయి. భోజనం కాగానే కమలా వాళ్ళింటికి పరిగెత్తుకు వెళ్లాను. రెండు జడలూ ముందేసుకొని ఏదో చదువు కొంటోంది కమల.

నన్ను చూసి "ఏం బాబీ?" అంది.

"నువ్వు మొన్న వచ్చిన ఆ పొడవాటి ఆయనతో వెళ్ళిపోతావా ?" అన్నాను దుఃఖాన్ని దాచుకోకుండా.

ఒకక్షణం ఆశ్చర్యంగా చూసి "అవును బాబీ" అంది. నా బిక్కమొహం చూసి అంతలో నవ్వేసింది. అమ్మకళ్లలో కనిపించే దయ అప్పుడు నాకు కమల కళ్లలో కనిపించింది. కాని ఆ కళ్ళు అల్లరికీ, చిలిపితనానికీ అలవాటుపడ్డాయ్. ఈ రెండు రోజుల్లోనే కమల పెద్దదై పోయినట్టనిపించింది. ఇప్పుడు గెంతడం లేదు. పాటలు పాడడంలేదు. ఈ పెద్ద రికం నాకు నచ్చలేదు. హఠాత్తుగా చుట్టూ ఉన్న ప్రపంచం మారిపోయినట్టని పించింది.

ఆ తర్వాత చాలారోజులు నిశ్శబ్దంగా గడిపాను. మధ్యమధ్య అమ్మని అడిగే వాడిని— "కమల నన్ను పెళ్ళిచేసుకుంటే మన ఇంటికి వచ్చేస్తుందా ?" అని. అమ్మ నవ్వింది. మరి ఒకటి రెండుసార్లు అలా అడిగితే నవ్వి "తప్పు. అలా అనకూడదు" అని బుగ్గమీద వేలితో ఒకటి వేసింది.

ఇందులో తప్పేముంది ? కమల నవ్వితే నాకిష్టం. పాడితే నాకిష్టం. ఏ సహాయమైనా చేశాక "చాలా బాగా చేశావురా బాబీ" అనే పొగడ్తకి ప్రలోభ పడే వాడిని. కమలకి ఏ పువ్వులు ఇష్టమో తెలుసు. ఏచీరలో అందంగా కనిపిస్తుందో తెలుసు. మరి ఇంత చనువు ఏంకాను ?

ఇక ఆగలేక - పెళ్ళికి రెండు వారా లుందనగానే - ఒకరోజు కమల తల స్నానం చేసి డాబామీద జుత్తు ఆర బెట్టుకొనే సమయంలో అడిగేశాను.

"నన్ను పెళ్ళిచేసుకోవూ ?" అని.

ఆ ప్రశ్నకు ఒక్కక్షణం నిర్ఘాంత పోయింది. కాస్సేపు ఆలోచించి—"చేసు

కొనేదాన్నే బాబీ — నీ ముక్కు అంత పొడుగు లేకపోతే తప్పక నిన్ను చేసుకొనేదాన్ని" అంది.

ఆ మాట చెప్తున్నప్పుడు నిజంగా ఆమె కళ్ళల్లో నీళ్ళు చూశానో లేక ఊహించుకొన్నానో గుర్తులేదు. కాని ఎప్పుడు అద్దం చూసినా కమల కళ్ళు గుర్తుకొస్తాయి.

పెళ్ళిలో ఎంత తృప్తితో, భక్తితో — వరుని పక్క ఒదిగిపోయిన ఓ బంగారు బొమ్మ యిప్పటికీ గుర్తే. వాళ్ళిద్దరి అందం, అన్యోన్యతా చూసి ఆశ్చర్యపోయాను క్షణకాలం.

గొప్ప అందగాడిని చేసుకోవాలనే అపూర్వలక్ష్యం సిద్ధించిన తృప్తీ, గర్వం ఆ క్షణంలో అగ్నిహోత్రం వెనక గమనించాను,

* * *

పెళ్ళయిన నెలలోనే రాఘవేంద్రరావుతో డార్జిలింగ్‌కి వెళ్ళిపోయింది కమల. ఆమె తల్లీతండ్రే కాదు స్తంభం చాటున నిలబడి కళ్ళు తుడుచుకొంటున్న నన్నూ గమనిస్తూనే వుంది కమల. ఆమె కార్చిన కన్నీళ్ళలో ఒక బొట్టయినా నా మీద జాలితో అయి వుంటుందని నా నమ్మకం.

వాళ్ళ ఇంటికి రాసిన ఉత్తరంలో ఎప్పుడయినా నన్ను గుర్తు చేసుకుంటే చేసుకొనేది, లేకపోతే లేదు. ఆ వయసులో కమల జ్ఞాపకాలు మరుగునపడడానికి పెద్దవ్యవధి అవసరం లేకపోయింది. ఊళ్ళో చదువు బాగు లేదని నాన్నగారు నన్ను మద్రాసులో చేర్పించారు. శలవులకి యింటికి వచ్చినప్పుడు ఎప్పుడో అటువేపు వెళ్తే కమల వచ్చి వెళ్ళిపోయిందనో, ఆ సంవత్సరం రాదనో తెలిసేది.

వయస్సుతో పాటూ ఆలోచనలూ, అభిప్రాయాలూ స్థిమిత పడ్డాయి. ఆమెను ప్రతిసారీ వాకబుచేయడం లోనూ ఏదో ఇబ్బంది, వెగటూ తోచింది. తర్వాత ఆ పనీ మానుకున్నాను. చెట్టుకు పువ్వు తెగిన చోటు కన్నీరు కార్చిన గుర్తులాగ చిన్నప్పటి కమల జ్ఞాపకం మనస్సులో ఏమూలో మిగిలి పోయింది.

దాదాపు పదేళ్ళు గడిచి పోయాయి. బి. ఏ. పరీక్షలు వ్రాసేశాక ఇళ్ళకు పోయేముందు ఓ పదిమంది విద్యార్థులం తిరుపతి వెళ్ళి అక్కడనుంచి చెదిరిపోదామను కున్నాం. ప్రయాణం చాలా హుషారుగా సాగింది. కొండమీదకి బస్సులో వెళ్ళడానికి ఎవ్వరూ అంగీకరించ లేదు అందుకని ఆడుతూ పాడుతూ మెట్లు ఎక్కడం ప్రారంభించాం.

యౌవనంలో "భక్తి" అన్నది భగవంతుణ్ణి చూసినప్పుడు మాత్రమే జ్ఞాపకం వచ్చే ఆలోచన అనుకుంటాను, ఎందుకంటే మిగతా యాత్రంతా వినోదంగా, విచ్చలవిడిగా సాగింది. ఆలయానికి కనుచూపు మేరలో ఆగిపోయిన కారు పక్కన నిలబడ్డ పంజాబీ అమ్మాయిని చూడగానే మాలో కొంత మంది ఆగిపోయారు. వెంటనే నవ్వుతూ కేరింతలూ సాగాయి.

ఆ అమ్మాయి కారు నీడపడే చోటు అటు వేపు తిరిగి కూచుంది. ఊదారంగు దుస్తుల్లో అప్పుడే ఈ ప్రపంచంలో కళ్ళు తెరిచిన గడ్డిపువ్వులాగ — కనిపించింది. గాలికి మీద వున్న వల్లెవాటు రెపరెపలాడుతోంది. మా అల్లరికి యిటు తిరిగితే నల్లటి కళ్ళద్దాలు, విశాలమయిన ముఖం తెలిసింది. నల్లద్దాల వెనుక కళ్ళు ఏభాష మాట్లాడుతున్నాయో తెలియదు కానీ, మమ్మల్ని చూడగానే సన్నటి మొక్క మీద తుమ్మెదవాలిన అలసటలాగ — నీరసించినట్టు కారు అంచు మీద కూర్చుండి పోయింది. పెదవులు నవ్వుకి తెరుచుకున్నాయి. ఇటు తిరగబోతున్న నన్ను "బాబీ" అనే పలకరింత ఉలికిపడేటట్టు చేసింది.

ఆ అమ్మాయే పిలిచిందని గుర్తుపట్టడానికి కొంత సేపు పట్టింది. నా పక్కన మిత్రులంతా తెల్లపోయారు "తెలిసిన అమ్మాయే నట్రా — సారీ" అని చెవిలో ఊదారు.

ఇప్పుడు నల్ల కళ్ళద్దాలు తీసేసింది ఆ అమ్మాయి వెంటనే కమలని గుర్తుపట్టాను. నిర్ఘాంత పోయాను.

"ఇదేమిటి ? నువ్విక్కడ ?" అన్నాను విస్తుపోతూ.

నవ్వింది. "ఆయనా నేనూ యాత్రలకి బయలు దేరాం. కారు చెడిపోయింది. ఎవరినో తీసుకొస్తానని వెళ్ళారు." ఒక్క క్షణంఆగి — "ఆడపిల్లల్ని ఏడిపించినప్పుడెప్పుడైనా నేనుజ్ఞాపక మొస్తానా బాబీ ?" అంది.

నా ముఖం ఎర్రబడింది. "నువ్వని తెలీదు. ఏమీఅనుకోకు వాళ్ళూబాధపడుతున్నారు."

"నాకేం బాధలేదు, మీనవ్వులు వింటూంటేమళ్ళీ పదేళ్ళు చిన్న దాన్నయినట్టనిపించింది" అంది గాలిలోకి తల తిప్పి.

కమలకి ఈ వేషం నచ్చలేదు. బాగా ఒళ్ళు చేసినట్టు కనిపించింది. లేక శరీరానికి అతుక్కుపోయిన దుస్తుల్లో అలా కనిపిస్తోందో. ఇంకా నిండుగా చీరకట్టు కొన్న రెండు జడల అమ్మాయే గుర్తు నాకు. చూపాలనుకున్న అందాన్ని దాచడంలోనే గొప్పతనం వుందని మనదేశంలో స్త్రీలూ, కవులూ ఒక్కసారే గ్రహించారు. అందుకే మన సాహిత్యానికీ, సౌశీల్యానికీ అంతరాణింపు. కాని ఈ బట్టబయలు కాస్త వెగటుగా, చికాకుగా వుంది.

"ఏం చూస్తున్నావ్ ! వొళ్ళు చేశాను కదూ ? అవును, ఇంకేం చెయ్యాలో తెలీక" అంది పకాలున నవ్వి.

నా ఆలోచనల్ని గ్రహించి నట్టుంది. వల్లెవాటు నడుంకిబిగించి "ఈ బట్టలంటే ఆయన కిష్టం. ఆయనతో టూరు వెళ్ళడం నేనూ అలవాటు చేసుకున్నాను" అంది.

ఆ "ఆయన" గురించి చెప్పినట్టు మాటల్లో ఆప్యాయత కంటె అధికారం, భయం కనిపించింది. ఆశ్చర్యంగా గమనిస్తూంటే —

"ఏమిటలా పిరికిగా చూస్తావ్ ? చిన్న

ప్పుడు మునిద్దరం స్నేహితులం—ఎప్పుడూ నా కొంగు పట్టుకు తిరిగే వాడివి నువ్వు అంది.

'ఇప్పుడు కొంగే లేదుగా ? నువ్వూ మారిపోయావు' అన్నాను.

అంతలో ఆలోచనలోపడి "అవును. మారిపోయాను" అంది ఈ అలంకారాలు తనకిష్టంలేనట్టుంది. అంతలో ఆలోచనలు మరిచి పోవడానికి ప్రయత్నించి "ఈ సారి సెలవులకి యింటికి వస్తావా ? – ఎప్పుడొచ్చినా నువ్వు లేవనే మీ అమ్మ చెప్తుంది – నీతో చాలా మాట్లాడాలి."

'ఇప్పుడు మాట్లాడు. మీ రెక్కడ దిగారో చెప్తే – కొండదిగగానే వస్తాను.'

'నువ్వా ? అమ్మో ! వద్దు, వీలయితే ఆయన్నే తీసుకు మీ దగ్గరికి వస్తాను' అని మా అడ్రసు తీసుకొంది.

ఇద్దరికీ ఏవో మాట్లాడాలని వుంది. కాని మాట్లాడలేక పోతున్న సంగతి యిద్దరికీ అర్థమవుతోంది. నా విషయంలో అందుకు కారణం – వయస్సని తెలుస్తోంది. మరి కమల మాట్లాడ లేక పోవడానికి కారణం ? – ముఖం మీద కనిపించేదంతా నవ్వూ, తృప్తీ,ఆనందంకాదని గుర్తు తెలిసిపోయింది.

ఆలోచనల్ని పసిగట్టినట్టుంది 'ఇంక వెళ్ళు. మీ మిత్రులు ఎదురు చూస్తున్నారు' అంది.

నేను వెనక్కి తిరగబోతే – అంతలో గుర్తు వొచ్చినట్టు—

'అన్నట్టు, పెళ్ళెప్పుడు ? సంబంధాలు ఏవో వస్తున్నట్టు అమ్మ చెప్పింది. పెద్దలు చూసిన పిల్లని పెళ్ళి చేసుకుంటావా ?– లేక ఎవరినయినా ప్రేమించావా ?' అంది నవ్వుతూ. మాటలు కూడదీసుకొని అన్నాను.

"నా ముక్కుని అంగీకరించే అమ్మాయి దొరికే వరకూ ఆగాలి."

నవ్వింది. "నీ ముక్కుకేం ? నువ్వు అందంగానే వున్నావు" అంది.

ఆశ్చర్యమేసింది నాకు.

ఈ పదేళ్ళలో 'అందం' మీద ఆమె అభిప్రాయం ఎంత మారిందా అని విస్తుపోయాను. ఇప్పుడు రాఘవేంద్రరావు ఎలా వున్నాడో చూడాలని పించింది. ఆ సాయంకాలం భర్తని వెంటబెట్టుకుని మా గదికి వస్తుందేమోనని ఎదురు చూశాను. కాని ఆమె రాలేదు.

ఆ తర్వాత మరి ఆరేళ్ళవరకూ ఆమెను చూడడం పడలేదు.

● ● ●

ఈ ఆరేళ్ళలో రెండు విచిత్రమయిన మార్పులు జరిగిపోయాయి జీవితంలో. పదిహేనేళ్ళు చదివిన చదువు వల్లకాక ఐదేళ్ళుగా పెంచుకొన్న అభిరుచివల్ల ఉద్యోగం దొరకడం – మనస్సులో అందమైన భార్య కావాలని రూపు దిద్దుకొంటున్న కలని మరిచిపోయి హఠాత్తుగా ఓ అమ్మాయి మెడలో మూడు ముళ్ళూ వేయడం.

జీవితానికిపరిస్థితులతో రాజీపడ్డదని చదువూ, ఉద్యోగం ద్వారాగ్రహించాక, వివాహంవిషయంలోఅటువంటి రాజీకి పడడానికి పూనుకునేసరికి అబ్బాయి వర్ణాంతర వివాహం చేసుకోబోతున్నాడని నాన్నగారు ఓరోజు పరిగెత్తుకొచ్చి కోప్పడి, ఏడ్చి – వద్దని వప్పించి – మరి రెండు నెలలకి ఓ అమ్మాయిని చూపించి ఈమెతో బ్రతకాలని గుర్తు చేశారు.

నవ్వొచ్చింది. పక్కు ఊడకొట్టుకో డానికి నేను చూసుకున్న రాయి కాదని మరొకరాయి చూపించారు. అంతే తేడా. అప్పటికే ఆశాభంగాలు చాలా గొప్ప సెన్సాఫ్ హ్యూమర్‌ని ఏర్పర చాయి. మరో నెలలో పెళ్ళయిపోయింది. అదృష్టవశాత్తూ సీత మంచి పిల్ల – అయితే అందమయినది కాదు – అది కూడా అదృష్టవశాత్తూనేమో !

మరో ఏడాదికి ఉద్యోగరీత్యా ఢిల్లీ ట్రయినింగ్‌కు వెళ్ళవలసిన అవసరం వచ్చినప్పుడు అమ్మ గుర్తు చేసింది. కమలా వాళ్ళూ ప్రస్తుతం ఢిల్లీలోనే వుంటున్నారని—'ఉత్తరం రాయి. ఆ పది రోజులూ వాళ్ళింట్లో ఉండవొచ్చు' అంది. వెంటనే వ్రాశాను. తిరుగుటపాలోనే సమాధానం వచ్చింది. కమలే స్వయంగా వ్రాసింది. 'తప్పకుండా రా. కాని ఒక్క షరతు. నీతోపాటు మీ ఆవిడనీ తీసుకు రావాలి' ఉత్తరం చూడగానే వస్తానని మా ఆవిడ పట్టు పట్టి కూర్చుంది. ఆడవాళ్ళకి ఆలోచనా

మగవాళ్ళకి అవకాశంవస్తే ఇక ఆ పనికి విరమించడం అంటూ వుండదు. తొవ్వని సరిగా యిద్దరం బయలుదేరాం.

మా ఆవిడని చూడగానే ఆప్యాయంగా రెండు చేతుల్నీ తన చేతుల్లో తీసుకొని పలకరించింది కమల.

"ఆయన స్నానం చేస్తున్నారు రండి" అని సామాన్లు అందుకుంది. ఒక క్షణంలో ఇద్దరికి కాఫీ అందించింది. నా పక్కకి వచ్చి "మంచిపిల్లనే చేసుకున్నావే! దొంగా!" అంది సీత వినకుండా. నా కంతా ఉక్కిరి బిక్కిరిగా ఉంది.

మరోక్షణంలో రాఘవేంద్రరావు వచ్చాడు. ఆయన్ని చూసి పదహారేళ్ళయింది. వెంటనే పోల్చుకోలేకపోయాను. జుత్తు దాదాపు ఊడి బట్టతల అయిపోయింది. బుగ్గలు ఉబ్బినట్లయి, పెదవులు మరీ దళసరిగా కనిపిస్తున్నాయి.

అన్నిటికన్నా — కళ్ళు ఎర్రగా తెలుస్తున్నాయి.

నన్నూ అతను పోల్చుకోలేకపోయాడు.

"బాబీ అండీ—మన పెళ్ళికి పదేళ్ళవాడు"—అని మా ఆవిడవేపు తిరిగి "మీ ఆయన చాలా గడుసువాడమ్మా. ఆ రోజుల్లోనే నన్ను పెళ్ళి చేసుకోమని వెంట బడేవాడు" — గుక్క తిప్పుకోకుండా నవ్వింది.

సీత సిగ్గుపడింది. నా ముఖం ఎర్రనయింది. రాఘవేంద్రరావుకి ఈ పరిహాసం నచ్చనట్టుంది—"నాకు ఆఫీసు వేళయింది" అని నా వేపు తిరిగి "రెస్టు తీసుకోండి, రాత్రి మాట్లాడుదాం" అని గదిలోకి వెళ్ళిపోయాడు. ఇంత నవ్వుతున్న కమల పిల్లి అయిపోయింది. మాష్టారి పేము బెత్తం రుచి తెలిసిన విద్యార్థిలాగ అతని వెనక గదిలోకి నడిచింది. అతను వెళ్ళేవరకూ మళ్ళీ మా వేపు చూడలేదు. మేం మా సామాన్ల గొడవలో పడ్డాం.

మేం వచ్చినందుకు తెచ్చి పెట్టుకున్న ఉత్సాహం తప్పిస్తే, నిత్యజీవితంలో అది లోపించినట్టు ఆ క్షణంలో పసిగట్టాను. కమలకేం వయస్సు మించిపోలేదు. కాని జీవిత భారాన్ని మోసిన అలసట కళ్ళ క్రింద నీడల్లో తెలిశాయి. మనిషి నీరసించింది. గాలిపోయిన బెలూనులో ముడతల్లాంటివి ముఖం మీద అక్కడక్కడా కనిపించాయి. ఇల్లు చాలా విశాలంగా, చాలా శుభ్రంగా వుంది. కానిఎక్కడా పిల్ల అలికిడి లేదు. కమల జీవితంలోనూ, మనస్సులోనూ ఒంటరేనేమో! మేం రావడం ఆవిడకి పెద్ద మార్పులాగ వుంది. మాతోపాటు అన్ని చోట్లకీ వచ్చింది. హుషారుగా అన్నీ చూపించింది. అప్పుడు నాకో విషయం అర్థమయింది. పదహారేళ్ళనుంచి అక్కడ ఉంటున్న ఒక్కసారి ఇవేవీ ఆమె చూడలేదని. ఆశ్చర్యం కలిగింది—

ట్రయినింగ్ మరి నాలుగు రోజులకు అయిపోతుందనగా మధ్య ఆదివారం వచ్చింది. ఆ రోజు తాజ్‌మహల్ చూడాలని అనుకొన్నాం. ఆ ఆలోచన వచ్చిందే తడవుగా ఆనందంతో ఉక్కిరిబిక్కిరవుతూ ఏర్పాట్లు చేస్తోంది కమల.

"మీ ఆయన్నీ రమ్మను" అన్నాను.

చెంపపెట్టు తగిలినట్టు తుళ్ళిపడి, అంతలో నవ్వి "ఆయనకి తీరిక ఉండదు, పోద్దూ" అంది ముఖం తప్పించుకొని—

బాగుండదని బయలు దేరేముందు రావు నే నే అడిగాను— "మీరూ రాకూడదా?" అని.

"నేనూ అంటే — కమల వస్తుందా?" అన్నాడు.

ప్రశ్నకి బిత్తరపోయాను.

అంతలో నవ్వి — "తాజ్‌మహల్ చరిత్రకి ఒక గుర్తు. నా కేమీ కాదు. నేను కళాకారుడిని కాను. ఐయామ్ నాట్ ఇన్‌టరెస్టెడ్" అన్నాడు. ఏవిషయం మీదైనా ఖండితమైన అభిప్రాయము కలవాడిగా, తన అభిప్రాయాన్ని ఖండించే హక్కు ఎవరికీ లేదన్నట్టుగా అతనికి విశ్వాసం ఉన్నట్టు ఆ మాటల్లో గ్రహించాను.

విచిత్రం — తెల్లవారు ఝామున లేస్తూనే తను రావడంలేదని చెప్పింది కమల. మే మిద్దరం నిర్ఘాంతపోయాం.

"అదేం? అంతలో నీ మనస్సు మారిపోయిందేం!" అన్నాను నేను ఆశ్చర్యంగా.

జవాబుగా సీతముఖం చూసి నవ్వింది కమల: "నీకేంతెలుస్తుంది బాబూ — నువ్వు మగాడివి. ఆ ప్రశ్న మీ ఆవిడ అడిగిందేమో చూడు" అంది. "నేను చూడకపోతే ఏం మునిగిపోతుంది. వెళ్ళరండి" అంది మళ్ళీ.

ఇంత జరిగాక వెళ్ళడంలో ఉత్సాహం చచ్చిపోయినా బయలుదేరాం.

రాత్రికి తిరిగి వచ్చేసరికి పన్నెండు దాటింది. మా పిలుపు వినీవినడంతో కాచుకు కూచున్నట్టు తలుపు తీసింది కమల. మేం లోపలికి రాగానే "ఇష్—నెమ్మదిగా. ఆయన పడుకొన్నారు" అని మెల్లిగా మా గదివేపు నడిచింది చెయ్యిపుచ్చుకొని. ఆ గొంతులోభర్తపట్ల భయం, విశ్వాసంచూసి ఆశ్చర్యమేసింది.

అంతా చీకటి —

"ప్రయాణంబాగాజరిగిందా?" అంది రహస్యంగా.

"ఊఁ" అన్నాను.

"పడుకోండి. ఉదయం మాట్లాడుకొందాం" అంది వెనక్కి తిరుగుతూ.

ఆమెలో ఏదో లోపాన్ని హఠాత్తుగా పసిగట్టాను. పొద్దుటి వ్యక్తికి ఇప్పటి వ్యక్తికీ తేడా కనిపించింది. నిద్ర రాక అటూ యిటూ దొర్లుతూంటే బాత్ రూంలో లైటు వెలిగింది. అప్పటికే సీత వొళ్ళు మరిచి నిద్రపోతోంది. ఎవరిదో ఏడుపూ, బరువుగా ఊపిరీ తెలిసింది.

మెల్లిగా లేచి గది బయటికివచ్చాను. బాత్ రూం లోని దీపం ఛాయలో కమలని

గుర్తుపట్టాను. అంతేకాదు. ఆమె నుదు మీద్ద రక్తాన్ని గుర్తుపట్టాను.

"కమలా !" అన్నాను భయభ్రాంతునయ్యి.

ఆ కేకకి తలమీద పిడుగుపడ్డట్టు ఒక్కసారివచ్చి నా నోరు మూసింది — "మెల్లగా మాట్లాడు. ఆయన వాళ మరిచి నిద్రపోతున్నారు. నువ్వు ఇప్పుడ లేచావేం?" అంది గొంతు మామలుగా ఉంచాలని ప్రయత్నిస్తూ.

"ఏమిటిది! నుదుటికి రక్తమేమిటి! అన్నాను.

ఎంతోసేపుమాట్లాడలేదు కమల. "ఎం బ్రాందీ సీసాలయితే మాత్రం అం గట్టివి ఎందుకు బాబూ" అంది.

ఒళ్ళు జలదరించింది నాకు.

"తాగాడా! సీసాతో కొట్టాడా?"

నవ్వింది. "ఏం? కొట్టడానికి అధికారం లేదా భర్తకి?"

తెల్లబోయాను. "ఎందుకు?"

"కారణం ఏ ఆడదీ చెప్పదు బాబీ. నువ్వడగ కూడదు. ఇప్పుడు లేచావు. లేకపోతే నీకూ దొరికేదాన్ని కాదు. ఎవ్వరితో అనకేం?" అని చెయ్యి పట్టుకొంది.

"ఛఛ" అన్నాను.

ఆలోచించినకొద్దీ రాఘవేంద్రరావుమీద కసీ, కమల పరిస్థితిమీద జాలీ పెనవేసుకున్నాయి. నే నాలోచిస్తున్నానని కనిపెట్టింది గావును—

అంది; "నువ్వూ మీ ఆవిణ్ణి కొడతావా?"

ఉదాసీనంగా అన్నాను: "నాకు అందం లేదుగా? పెళ్లాన్ని కొట్టే అర్హతలేదు."

ఆ మాట చెళ్ళున తగిలినట్టుంది. చీకట్లో నిర్ఘాంతపోయి చూసింది.

బయలుదేరేముందు కొత్త చీరతో సీతని సత్కరించింది.

"త్వరగా అబ్బాయిని ఎత్తుకోవాలి సుమా!" అని చెవిలో మెల్లిగా అంది. ఆ మాటలో ఎదుటి వ్యక్తికి ఆదేశంకన్న, తన పరిస్థితిపట్ల అసంతృప్తి తోచి జాలేసింది నాకు.

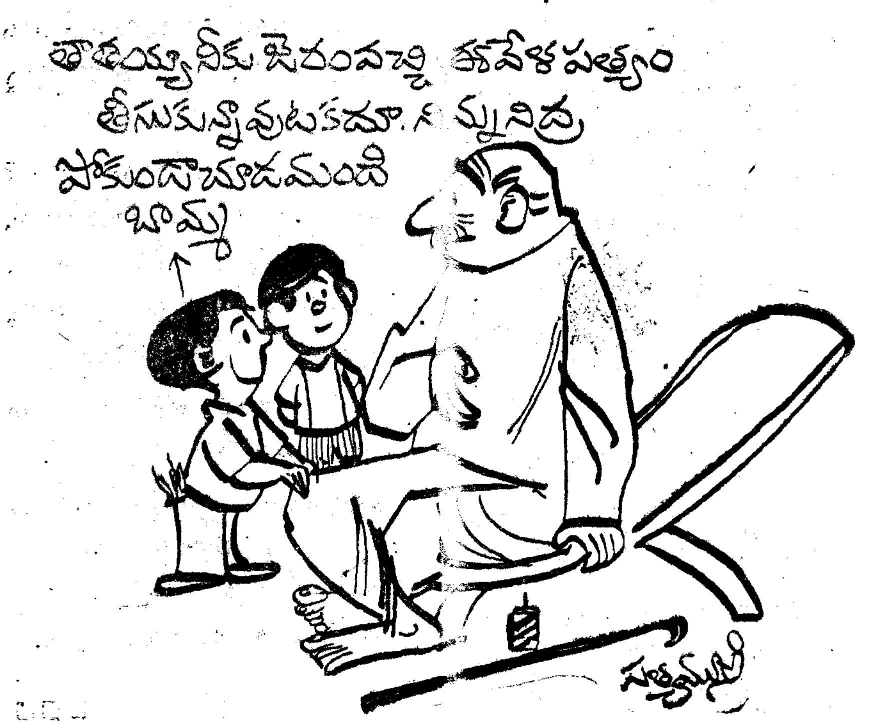

గుమ్మం దిగబోతూంటే చిన్నపిల్లాడిని లాగ వెనక్కి లాగి "మంచిపిల్ల. జాగ్రత్తగా చూసుకో" అంది.

అనుకోకుండా అన్నాను. "మంచిదయితేనేం? అందగత్తె కాదు."

చర్రున కోపం తెచ్చుకొంది: "ఆమె అందానికేం? చిలకలాంటి పిల్ల."

నవ్వు రాలేదు నాకు. "అందం"లో రాజీకి కమలమరో మెట్టుదిగివచ్చినందుకు ఆశ్చర్యమేసింది.

* * *

నాలుగేళ్ళ తర్వాత—మళ్లీ హైదరాబాదులో ఓ స్నేహితుడి పెళ్ళిలో తటస్థపడింది కమల.

నలుగురితో కబుర్లు చెప్పుకొంటూ పెళ్ళి పందిట్లో ఓ మూల చేరిన నన్ను వెదుక్కొంటూ ఓ కుర్రాడు వచ్చాడు— "బాబీ మీరేనా?" అంటూ.

తలూపాను.

"అయితే ఒకావిడ మీతో మాట్లాడాలంటోంది. బయట గేటు దగ్గర నిలబడింది."

నే నాశ్చర్యపోయాను. దగ్గర్లోనే కూర్చున్న మా ఆవిడకి ఆ మాటలు వినిపించినట్లున్నాయి. అప్పుడే అనుమానంతో నా వేపు చూస్తోంది.

లేచాను. గేటుని ఆనుకొని కమల నిలబడివుంది. నే నాశ్చర్య పడడం చూసి "ఏం? వింతగా వుందా? నిన్ను చూసి నేనూ ఆశ్చర్యపోయాను" అంది. "పెళ్ళికొడుకు తండ్రీ మా ఆయనా ఒకే ఆఫీసులో పని చేస్తున్నారు. మూడేళ్ళయింది వచ్చి — నువ్వెందుకొచ్చావిక్కడికి?"

మనిషిలో ఇదివరకటి ఉత్సాహం లేదు. కాని ఇదివరకటి ఆప్యాయత ఏ మాత్రం తగ్గలేదు. పెద్దమనిషిలాగా, నిండుగా, ప్రేముగా, నిలకడగా మాట్లాడడం అలవాటయింది. ఇది వరకటి

కంతి బాగా బీక్కింది. కణతల దగ్గర జుత్తు తెల్లబడుతోంది. నేను సూటిగా గమనించడం చూసి –

"ఇక్కడే నన్నిలా చూస్తూ నిలబడితే ఎవరయినా ఏమయినా అనుకొంటారు. మీ ఆవిడని తీసుకొని మా ఇంటికి రాకూడదూ ఒక్కసారి?" అంది.

ఇంటిగుర్తులు చెప్పింది. "రా. చాలా విచిత్రాలు చూపిస్తాను. ఇంక వెళ్ళాలి. అబ్బాయిలేచి ఏడుస్తాడు" నా కళ్ళలో ఆశ్చర్యాన్ని గమనించి నవ్వేసి "అన్నట్టు మావాడిని చూడలేదు కదూ నువ్వు? చూద్దువుగాని" అంది – రెండు చేతుల్తో జుర్మాముడిలో గులాబీని సరిచేసుకొంటూ.

నా చెయ్యి పట్టుకుని బీచ్‌కి ఆడుతూ పాడుతూ నడిచే కమలకి, నిండయిన పరిపూర్ణతను సాధించిన ఈ మాతృమూర్తికి పోలికలు వెదక ప్రయత్నించే లోగా వెళ్ళిపోయింది.

నడిచిపోతూంటే చూస్తూ మనిషిలో ఇంకా ఠీవి పోలేదనుకొన్నాను.

మరో ఆదివారం తీరిక చేసుకొని నేనూ మా ఆవిడా కమల ఇంటికి వెళ్లాం.

ముందు వసారాలో కూర్చొన్న వ్యక్తినిగానీ, అతని ముందు ఆడుకొంటున్న మూడేళ్ళ కుర్రాణ్ణి గానీ పోల్చుకోలేకపోయాను. కమల లోపల్నుంచి వచ్చి భర్తకి నన్ను గుర్తుచెయ్యబోయేసరికి రాఘవేంద్రరావుని గుర్తుపట్టి నిర్ఘాంతపోయాను. కుడి కన్ను దగ్గర్నుంచి చెవి వరకూ చీరుకుపోయినట్టు పెద్దమచ్చ. చూసేటప్పుడు కన్ను కూడాదృష్టి తప్పినట్టనిపిస్తుంది. ఎడమ చెయ్యి సరిగా పని చెయ్యనట్టుంది. వంకర తెలుస్తోంది. శరీరం మరింత బరువయింది. తలమీద ఒక్క వెంట్రుక కూడా లేదు. మనిషి మాటలో ఇదివరకటి సూటిదనం, నిర్భయం లేదు. ఇప్పుడు తరుచు నవ్వుతున్నాడు. జీవితంలో ఓటమివల్లనో, కష్టసుఖాల అవగాహన వల్లనో మెత్తబడ్డాడు. ఇదీ రాఘవేంద్రరావులో ఊహించలేని పెద్ద మార్పు. తెల్లబోయి కమలవేపు చూస్తే "మాట్లాడకు" అని సంజ్ఞ చేసింది.

రాఘవేంద్రరావు నా ఉద్యోగం విషయాలన్నీ తీరికగా అడిగాడు. తన ప్రమోషన్లు, బదిలీలూ, టూర్ల గురించి చెప్పాడు. మాట్లాడుతూ చాలాసేపు కూర్చున్నాను. కమల మా ఆవిడతో గంటపైగా కబుర్లేసుకొంది.

వస్తానని లేచి లోపలికి నడిచాను.

"మీ ఆవిడ ముఖం కడుక్కుంటోంది. దొంగా – పిల్లల్ని చెప్పవేం? ఇద్దరటుగా?" అంది కమల.

"అవును. మా మామగారి దగ్గర ఉన్నారు" అన్నాను.

కాస్త ఆగి "ఏమిటయింది మీ ఆయనకి?" అన్నాను ఆతృతగా.

"మూడేళ్ళక్రితం కాన్పూరు దగ్గర జీపు ఆక్సిడెంటయింది. తల పగిలేదే! కొద్దిలో తప్పింది. ఆ తర్వాత నాలుగు నెలలు ఆసుపత్రిలో ఉన్నారు. అప్పుడే ఈ బదిలీ వచ్చింది."

ఎక్కడా అసంతృప్తి, దుఃఖం ఆమె కంఠంలో ధ్వనించలేదు. ఉండబట్టలేక కసిగా ఓ ప్రశ్న వేశాను: "ఎలా బ్రతుకుతున్నావు ఇటువంటికురూపితో?"

తెలివి తక్కువ వాడిని క్షమించినట్టు చూసి పకాలున నవ్వింది: "నోర్ముయ్– మీ ఆవిడ వింటుంది. వింటే–ఆయనతో బ్రతకడం నిజంగా నాకు ఇష్టం లేదేమో ననుకొంటుంది కూడాను" అంది.

అంతలో మాట మార్చి "మా బాబుని చూశావా? మధు వీడి పేరు" అంది.

చూశాను. సన్నగా, పీలగా, ఒంట్లో ప్రాణం లేనట్టు నీరసంగా వున్నాడు. పెద్ద జుత్తు. చిన్ననోరు. మూడేళ్ళొచ్చినా మాటలు రాలేదు. ఏమయినా వాడిలో అందం కనిపించలేదు.

ఆ మాటే అన్నాను. "మీ ఇద్దరి పోలికా రాలేదు."

పక్కున నవ్వింది. "ఏమయినా ఆయన పోలిక రాలేదు. అదే అదృష్టం –"

నేను తెల్లబోతే – "అన్నిటికీ అలా అర్థాలు తీయకూడదు. వీడు వుట్టాక నాకేం హద్దులులేవు" అని ఆప్యాయంగా వాడిని అక్కున చేర్చుకుంది.

—ఆలోచిస్తూ మా ఆవిడతో నడిచాను.

చిన్నప్పటి గర్వం, తిరుగుబాటులో కన్నా ఈ దయ, ప్రేమలో ఇంకా అందంగా కనిపించింది కమల. లేక అందం మారలేదేమో – అందాన్నిచూసే దృష్టిలోనేనేమో ఈ మార్పంతా!

రాఘవేంద్రరావులో అందం చెరిగిపోయినా, కమల ఆలోచనలో మొదటి అందపు ముద్ర చెరిగిపోలేదు.

నా అందంలో మార్పులేకపోయినా, నా అందాన్ని గురించి ఆమె అభిప్రాయంలో మార్పు తెచ్చుకుంది.

సీతలో "అందం" లేకపోయినా ఆమె స్వభావంలో, బ్రతకడంలో వున్న అందంతో సరిపెట్టుకొంది.

మరి ఆ పసివాడిలో అందం? తండ్రి పోలికలు లేని కారణాన, ఆ గుణాల్ని పుణికిపుచ్చుకోదన్న ఆశలు, అన్నిటికి మించి తన కొడుకన్న ఆప్యాయత లోని అందమేమో అది!

ఆలోచనలమీద ఆలోచనలు పేరుకుంటున్నాయి.

కళ్ళముందు వృద్ధాప్యం ఆవరించుకొంటున్న స్త్రీ మూర్తిని ఊహించుకొంటూ—"అందం" తన విశ్వరూపాన్ని కమలలో ప్రదర్శించిందనుకొన్నాను.

□□□